

Współczesny wymiar pijarskiego dzieła wychowawczego

Doświadczenia polskie

Dr Bartłomiej Gołek – UJ - KRAKÓW

Ur. w 1979 roku w Pszczynie (województwo śląskie). W latach 1999 – 2004 studia na Wydziale Filozoficznym Uniwersytetu Jagiellońskiego na kierunku pedagogika, specjalność animacja kultury. W latach 2004-2009 studia doktoranckie na tym samym Wydziale UJ, zwieńczone obroną pracy doktorskiej pt. Stan, Kształtowanie i zaspokajanie poznawczych potrzeb nauczycieli (promotor: prof. zw. dr hab. Stanisław Palka). Od marca 2009 roku asystent, a od marca 2011 roku adiunkt w Zakładzie Pedagogiki Ogólnej w Instytucie Pedagogiki Uniwersytetu Jagiellońskiego. Członek Zarządu Ludowego Towarzystwa Naukowo-Kulturalnego Oddział im. W. Tetmajera w Krakowie, sekretarz Kolegium Redakcyjnego „Roczników” tegoż Towarzystwa. Autor jednej monografii (Poznawcze potrzeby nauczycieli, Kraków 2010) oraz ok. 20 pomniejszych publikacji - artykułów i recenzji – m. in.: Samokształcenie nauczycieli a ich kompetencje zawodowe, Miejsce wiedzy ogólnej i wiedzy z pedagogiki ogólnej w systemie wiedzy nauczyciela, Treści, metody i formy animacji kulturalnej w środowisku lokalnym, Wychowanie salezjańskie, Kulturotwórcze oddziaływanie instytucji zakonnych. Zainteresowania naukowe autora koncentrują się wokół zagadnień pedagogiki ogólnej, pedeutologii, filozofii wychowania oraz pedagogiki kultury, w szczególności koncepcji wychowania estetycznego.

Od XVII wieku, z przerwami wywołanymi sytuacją polityczną, obecny jest na ziemiach polskich Zakon Szkół Pobożnych (Zakon Kleryków Regularnych Ubogich Matki Bożej Szkół Pobożnych). Zgromadzenie to założone zostało w 1617 roku we Włoszech przez hiszpańskiego księdza Józefa Kalasancjusza, uważanego za twórcę pierwszej bezpłatnej i powszechnej szkoły elementarnej, ogłoszonego potem świętym i patronem chrześcijańskich szkół podstawowych. Pijarzy – duchowi uczniowie Kalasancjusza – obok wspólnych dla wszystkich wspólnot zakonnych ślubów czystości, ubóstwa i posłuszeństwa, składają ślub czwarty – *bezinteresownej troski o nauczanie i wychowanie dzieci i młodzieży*. Ten szczególny charaktermat Zakonu Szkół Pobożnych objął zasięgiem swego oddziaływania dzieci,

młodzieź i dorosłych w wielu zakątkach świata, na trwale wpisał się również w polski system edukacji, a dziś w różnych rejonach naszego kraju obserwować możemy rozwój szkół pijarskich i pijarskiego dzieła wychowawczego. Na przestrzeni czterech wieków pijarska myśl wychowawcza ewoluowała nieco, zachowując jednak wyraźny charakter kalasantyński. Idee wychowawcze Józefa Kalasancjusza nie straciły bowiem na swej aktualności, pijarzy pragną pozostać wierni przesłaniu, jakie pozostawił im założyciel zakonu. W rozległej działalności pedagogicznej przyświecają im następujące słowa Kalasancjusza: „jeśli od najmłodszych lat będzie się wychowywać dzieci w pobożności i nauce, niewątpliwie będzie się można spodziewać szczęśliwego biegu całego jego życia”¹.

¹ Przedmowa do *Konstytucji Szkół Pobożnych* [w:] *Dokumenty św. Józefa Kalasancjusza*, opracowanie S. Lopez, tłumaczenie J. Masłoń, Polska Prowincja Zakonu Pijarów, Kraków 2007, s. 181.

Wychowanie rozumieją pijarzy jako uczestniczenie w procesie personalizacji wychowanka, polegające na wejściu z nim w głęboką i wymagającą relację, podobną do tej, która łączyła Jezusa z jego uczniami². Relacja ta jest wymagająca, bo domaga się od wychowawcy nieustannego angażowania się w proces wzrastania innych osób, a także osobiste dojrzewanie. Wychowanie to wszechstronna formacja człowieka w wymiarze ludzkim i chrześcijańskim. Definicja kluczowego dla pedagogiki pojęcia jest więc tu osadzona w filozofii personalizmu chrześcijańskiego, akcentującej stawanie się jednostki dojrzałą osobowością, rozwój osoby ludzkiej w kierunku dostępnej jej pełni. Chodzi o procesy wzrostu ludzkiego, intelektualnego i duchowego wzrostu dzieci i młodzieży, w których to procesach „uczeń stoi w centrum, a wychowawca angażuje się towarzysząc mu”³. Wychowując, pijarzy uważają dzieci i młodzież za czynne podmioty wszelkiego rozwoju i poszukują dla nich modelu osoby wolnej i odpowiedzialnej, solidarnej i sprawiedliwej, otwartej na innych i zaangażowanej w budowanie świata bardziej ludzkiego⁴. Wychowanie i nauczanie traktują jako swoje pierwszorzędne posłannictwo, wyróżniające ich na tle innych zakonów i zgromadzeń zakonnych. W realizacji tego posłannictwa zakładają pijarzy chrześcijańską wizję człowieka, „konceptę dziecka jako osoby, jako kogoś, kto jest zdolny prowadzić swój własny proces wychowawczy pod względem rozwoju Wiary i Kultury, Ewangelii i Życia,

Pobożności i Nauki”⁵. Przyjęcie antropologii chrześcijańskiej pozwala tu na pełne uchwycenie sensu ludzkiej egzystencji.

PODSTAWOWE ZAŁOŻENIA WYCHOWANIA PIJARSKIEGO

Podobnie jak w XVII-wiecznym programie wychowawczym Józefa Kalasancjusza, tak i we współczesnej pedagogii pijarskiej wyróżnić można pewne elementy zasadnicze, wokół których organizowane jest dzieło edukacyjne zakonu. Oto ważniejsze z nich:

1. Zasada wychowania integralnego i stawianie wychowania ponad kształceniem

W swych szkołach zmierzają pijarzy do takiej organizacji procesu nauczania, w którym zdobywanie wiedzy i umiejętności nie przysłania aspektów wychowawczych, lecz je potęguje i wzmacnia. Celem jest wszechstronny rozwój osobowy młodego człowieka, a więc jego wychowanie moralne i społeczne, fizyczne i zdrowotne, estetyczne i poznawcze (intelektualne). Autorzy *Idearium* – głównego dokumentu zakonu regulującego ściśle założenia i organizację kolegiów dla młodzieży – stwierdzają: „Szkoła pijarska dąży do wypracowania w wychowanku wewnętrznej spójności, czyli niezbędnej dla ludzkiej i chrześcijańskiej dojrzałości syntezy wiary, kultury i życia. Szczegółowy program szkoły winien umiejętnie łączyć pracę dydaktyczną, działania wychowawcze, edukację kulturalną oraz formację chrześcijańską (...)”⁶. Ważny

² *Przyobleczeni na nowo w Chrystusa*, Dokument 45. Kapituły Generalnej Zakonu Szkół Pobożnych, Polska Prowincja Zakonu Pijarów, Kraków 2004, s. 7.

³ Tamże, s. 34.

⁴ *Posłannictwo pijarskie. Ewangelizować w stylu kalasantyńskim*, Dokument 44. Kapituły Generalnej Zakonu Ojców Pijarów, Polska Prowincja Zakonu Pijarów, Kraków 2001, s. 21.

⁵ Tamże, s. 22.

⁶ *Szkoła pijarska w Polsce. Idearium Szkół Polskiej Prowincji Zakonu Pijarów*, Polska Prowincja Zakonu Pijarów, Kraków 2005, s. 18.

akcent kładzie się tu na wychowanie do wartości i kształtowanie w wychowankach wrażliwości społecznej, kulturalnej, religijnej. Wartości, do których prowadzić chcą młodych ludzi pijarzy to przede wszystkim: godność osoby ludzkiej odniesionej do Boga, poszanowanie tradycji i historii własnej społeczności, solidarność ze wszystkimi ludźmi i uwrażliwienie na potrzeby ubogich (w wielorakim, nie tylko ekonomicznym sensie tego słowa), odpowiedzialność za środowisko naturalne, poszukiwanie sprawiedliwości i pokoju⁷. Chodzi o to, „by wychowankowie – w stopniu właściwym dla swojego wieku – osiągnęli dojrzałość psychiczną, włączyli się w społeczeństwo, krytycznie przyswoili sobie wartości kulturowe i porównując je bezpośrednio z zasadami Ewangelii, ukształtowali swą tożsamość osobową i wewnętrzną wolność”⁸.

2. Dbalność o wysoki poziom kształcenia

Kolegia pijarskie uchodzą dziś w społecznej opinii za szkoły o wysokim poziomie kształcenia. Zawdzięczają to między innymi starannie dobieranej kadrze, bogatej infrastrukturze i innowacjom dydaktycznym, pielęgnowanej od lat tradycji, nowoczesnym programom nauczania z rozszerzoną siatką godzin (zwłaszcza odnośnie języków obcych i przedmiotów humanistycznych) oraz szeroką ofertą zajęć pozalekcyjnych (artystycznych, sportowych i innych). W zamierzeniu pijarów szkoła ma być miejscem dynamicznego rozwoju intelektualnych i kulturalnych zainteresowań uczniów, kształtowania i zaspokajania ich poznawczych i estetycznych potrzeb. Pijarzy starają się

przekazywać uczniom wiedzę w sposób rzetelny i atrakcyjny, z użyciem metod aktywizujących i z pomocą najnowszych środków dydaktycznych. Nie zapominają też o zalecanej im przez Kalasancjusza zasadzie indywidualizacji kształcenia, z czym wiąże się specjalne zaangażowanie w pracę z uczniami przejawiającymi trudności w nauce, realizowanie indywidualnego toku nauczania z uczniami wybitnymi, a także wspieranie wszelkich talentów artystycznych. Nie dziwi więc fakt, że młodzież pijarska pojawia się często wśród finalistów i laureatów przedmiotowych olimpiad, zaś absolwentów tych szkół zakonnych spotkać można wśród studentów prestiżowych kierunków uniwersyteckich. Zważywszy na kalasantyńskie ubóstwo i pokorę pijarzy dystansują się jednak od etykiety szkolnictwa *dla wybranych* i podkreślają w swych dokumentach, że „Szkoła pijarska akcentuje znaczenie wiedzy, ale nigdy nie ocenia wartości ucznia na podstawie posiadanych przez niego talentów czy wiedzy i umiejętności, które nabył. Dlatego elitarny charakter szkoły może być jedynie wyjątkiem, ale nigdy zasadą funkcjonowania szkół w Polskiej Prowincji Zakonu Pijarów”⁹.

3. Troska o formację religijną z poszanowaniem wolności ucznia

Prowadzona przez katolicki zakon szkoła pijarska stara się wyjaśniać uczniom prawdy wiary i zasady etyki chrześcijańskiej. Wiara i wiedza, czy też pobożność i nauka, to dwa filary, na których Kalasancjusz oparł swoją koncepcję pracy z młodzieżą. „Dzięki umiejętnemu powią-

⁷ *Docere audeo (Chętnie ucze)*, Dokument 46. Kapituły Generalnej Zakonu Szkół Pobożnych, Polska Prowincja Zakonu Pijarów, Kraków 2010, s. 37.

⁸ Tamże.

⁹ *Szkoła pijarska w Polsce. Idearium Szkół Polskiej Prowincji Zakonu Pijarów...*, s. 21.

zaniu obu tych elementów, szkoła przygotowuje osobę nie tyle ukształtowaną, ile ukierunkowaną na stały harmonijny rozwój cech i predyspozycji. (...) Może młodego człowieka dobrze przysposobić i ukierunkować na stały proces rozwoju, wzrostu, samokształcenia i uspołecznienia¹⁰. Wychowanie religijne we współczesnej szkole pijarskiej dzieje się z pełnym poszanowaniem wolności osobistej młodego człowieka, w tym wolności jego sumienia i wyznania. Zgodnie z życzeniem założyciela zakonu – Józefa Kalasancjusza – kolegia pijarskie pozostają otwartymi na innowierców i osoby wiary poszukujące, podczas rekrutacji od rodziców uczniów wymaga się jedynie uznania i poszanowania katolickiego charakteru szkoły. Młodzieży oferuje się, na zasadzie dobrowolnego udziału, cały szereg praktyk religijnych: modlitwy, nabożeństwa, cykliczne rekolekcje, a także możliwość zaangażowania się w różnorakie grupy apostołstwa i ewangelizacji. Dla pijarów jest to tzw. *pedagogika progu* – droga realizacji wychowania religijnego z poszanowaniem różnych poglądów uczniów i rodziców, zakładająca, że szkoła „nie narzuca przyjęcia wiary, ale powinna do tego przygotowywać. Dzięki projektowi edukacyjnemu można stworzyć warunki, by osoba rozwinęła w sobie postawę szukania i została ukierunkowana na odkrycie tajemnicy własnej egzystencji i rzeczywistości, która ją otacza, aż do dotarcia do progu wiary. Uczynienie lub nie kroku ku wierze, rozeznając że jest ona darem, jest kwestią wolności. Tego rodza-

ju pedagogika sprzyja wewnętrznemu życiu ucznia, refleksji, krytycznemu spojrzeniu i wewnętrznemu wyzwoleniu¹¹. Wyzwoleniu, na którym tak zależało Kalasancjuszowi. Powołaniem człowieka jest bowiem przekraczanie siebie, zmierzanie do pełni człowieczeństwa, która odsłania się dopiero w wymiarze metafizycznym. Drogą dla chrześcijanina jest ewangeliczne naśladowanie Chrystusa-Mistrza, który winien też być pierwszym wzorem dla pijarskich wychowawców, albowiem tylko osoba o głębokim doświadczeniu chrześcijańskim może sama wychowywać po chrześcijańsku¹². Stąd szczególna dbałość o duchowy i intelektualny rozwój nauczycieli i pedagogów pracujących w dziełach pijarskich.

4. Nacisk na formację ustawiczną nauczycieli

To, co odróżnia współczesne szkoły pijarskie od pierwszych kolegiów zakładanych przez ten zakon przed wiekami, to między innymi skład kadry pracowniczej. Pierwsi zakonnicy gromadzący się wokół Józefa Kalasancjusza byli przygotowywani do pełnienia funkcji nauczyciela i po skończonej formacji w naturalny sposób stawali się jedynymi pracownikami kolegiów. Dzisiaj w skład grona pedagogicznego szkół pijarskich wchodzi przede wszystkim nauczyciele świeccy, zakonnicy administrują szkołą, prowadzą katechezę i - w miarę możliwości oraz ukończonych dodatkowych studiów wyższych - nauczają także pojedynczych przedmiotów. W postulatach kolejnych kapituł generalnych zakonu wyraźnie wskazuje się na potrzebę

¹⁰ E. Grzywacz, *Pietas et Litterae w życiu i wychowaniu [w:] Szkolnictwo pijarskie w czasach minionych a współczesne problemy edukacji historycznej*, t. I (nie podano redaktora), Wydawnictwo „eSpe”, Kraków-Lublin 2010, s. 11-12.

¹¹ *Przyobleczeni na nowo w Chrystusa...*, s. 38.

¹² J.A. Miró, *Doświadczenie chrześcijańskie i duchowość kalasantyńska*, Polska Prowincja Zakonu Pijarów, Kraków 2003, s. 60.

zwiększania udziału zakonników w bezpośrednim nauczaniu przedmiotów szkolnych: „(...) trzeba podnieść poziom nauko-wo-humanistyczny naszych zakonników i naszych Dzieł, przekraczając nawet krąg spraw szkolnych. Nasza najlepsza tradycja motywuje nas, by pośród nas byli zakonnicy wyspecjalizowani w różnych dyscyplinach, naukowych i humanistycznych, w dziedzinie nauk edukacyjnych i teologii, którzy łączyliby ze swą wiedzą głębokie doświadczenie wiary”¹³. Coraz częściej więc klerycy pijarscy wysyłani są przez swych przełożonych na różnorakie studia nauczycielskie, zgodne z osobistymi predyspozycjami i zainteresowaniami, by w przyszłości zasilić grono pedagogiczne szkół, w których będą pracować.

Tak, jak oczekuje się doksztalcenia i permanentnej formacji duchowej od młodych zakonników, tak też przed nauczycielami świeckimi zatrudnionymi w kolegiach pijarskich stawia się wymóg rozwoju osobistego i doskonalenia zawodowego. To, co robi się na rzecz podniesienia jakości pedagogicznej wychowawców, w sposób zwielokrotniony przynosi bowiem korzyść dzieciom i młodzieży¹⁴. W myśl cytowanego już *Idearium*, „Nauczyciel szkoły pijarskiej winien posiadać cechy, które pozwolą mu na skuteczne i wiarygodne pełnienie jego misji w szkole. Zaliczyć do nich należy: odpowiednie i wciąż uzupełniane przygotowanie zawodowe, umiejętności pedagogiczne, dojrzałość wychowawczą, równowagę emocjonalną, identyfikowanie się ze szkołą i jej zadaniami, autentyczne – a nie wynika-

jące tylko z wymogów prawa pracy – zaangażowanie w życie szkoły, pogłębianie swej wiary, akceptowanie nauki Kościoła, prawdość życia, osobistą i wspólnotową formację chrześcijańską (...), rozumienie i realizowanie swego zawodu jako pedagogicznego powołania chrześcijańskiego i kalasantyńskiego”¹⁵. Ci, których nie zrażają takie wymagania i którzy podejmują pracę w szkołach pijarskich, zobowiązują się brać udział w systematycznej formacji zawodowej i religijnej tak w danej szkole, jak i na szczeblu ogólnoprowincjalnym. Specjalnie opracowany przez pijarów program takiej formacji obejmuje kolejne stadia przynależności nauczycieli (i innych świeckich pracowników szkół) do wychowawczej misji Szkół Pobożnych, a są to: współpraca, uczestnictwo, integracja charyzmatyczna oraz integracja prawna¹⁶. W ramach tego duchowego i profesjonalnego doskonalenia grona pedagogicznego, zakon organizuje między innymi ogólnopolskie spotkania nauczycieli szkół pijarskich, różnego rodzaju warsztaty dydaktyczno-wychowawcze, w czasie których możliwa jest wymiana doświadczeń oraz integracja we wspólnym dziele edukacyjnym.

5. Organizowanie szkoły jako wychowawczej wspólnoty uczniów, rodziców, nauczycieli, współpracowników

W założeniu pijarów szkoła ma być miejscem międzyosobowych relacji, zachodzących pomiędzy wszystkimi podmiotami procesu edukacji. „Uczenie szacunku, tolerancji, współzycia, posza-

¹³ *Przyobleczeni na nowo w Chrystusa...*, s. 40.

¹⁴ Tamże, s. 35-36.

¹⁵ *Szkoła pijarska w Polsce. Idearium Szkół Polskiej Prowincji Zakonu Pijarów...*, s. 38.

¹⁶ *Program formacji kalasantyńskiej nauczycieli w szkołach pijarskich*, Polska Prowincja Zakonu Pijarów, Kraków 2007, s. 8. Dokument ten zawiera szczegółową charakterystykę poszczególnych momentów formacji.

nowania odrębności drugiego człowieka i wchodzenia w życie społeczne, zawsze w atmosferze prawdy, to prawdziwe zadanie naszej szkoły. Miejscem takiego wychowania jest wspólnota chrześcijańska. (...) Do jej tworzenia są powołani zakonnicy, kapłani, laicy, uczniowie i rodziny”¹⁷. Ważne jest koordynowanie działań edukacyjnych przez wszystkich członków wspólnoty, a wspólne wyznaczanie celów i zadań sprzyja budowaniu dobrej atmosfery w szkole. Dlatego też zakonnikom zależy na tym, by, po pierwsze, aktywizować młodzież w pracach uczniowskiego samorządu i zachęcać wychowanków do brania odpowiedzialności za swoją edukację, po drugie zaś zależy im na włączaniu w życie szkoły rodziców uczniów. Pamiętamy, że kwestia ta pojawiła się już u zarania kolegiów pijarskich. Współcześni naśladowcy Józefa Kalasancjusza stanowczo podkreślają, że pierwszymi i głównymi wychowawcami dzieci są ich rodzice, a w związku z tym szkoła nie będzie mogła właściwie wypełnić swych funkcji, jeśli w dziele edukacji nie będzie żywo współpracować z rodzicami. „Właściwa integracja szkoły z rodziną jest podstawowym warunkiem, dzięki któremu będzie można dostrzec i rozwinąć możliwości uczniów, odkrywane tak w jednym, jak i w drugim środowisku. Korzyści z tak ułożonej współpracy odczuwa uczeń nie tylko w przyswajaniu wiedzy, ale również takich wartości, jak: wychowanie religijne, moralne, seksualne, orientacja zawodowa, wybór odpowiedniego powołania”¹⁸. Rada rodziców jest dla pijarów ważnym partnerem w urządzaniu życia szkoły, rodzice uczniów włączają się

w organizację różnorodnych wydarzeń kulturalnych, religijnych, patriotycznych, uczestniczą w procesie wychowawczym swych dzieci poprzez bieżący kontakt z nauczycielami, głównie za pośrednictwem wdrożonego we wszystkich placówkach dziennika elektronicznego LIBRUS (System Kontroli Frekwencji i Postępów w Nauce). Raz w miesiącu w każdej szkole pijarskiej organizowana jest msza św. dla rodzin uczniów, kilka razy w roku rodzice zapraszani są na dni skupienia, a śródroczne wywiadówki poprzedzane są często krótkimi spotkaniami o charakterze religijnym. Włączając się w wychowanie i duszpasterstwo rodzin, pijarzy zadbać pragną o pełniejszy rozwój swych wychowanków. Chcą jeszcze bardziej złączyć rodziny z prowadzonymi przez siebie instytucjami, aby wychowawcy naturalni i zawodowi czuli się uczestnikami tego samego przedsięwzięcia¹⁹.

W analizowanym kontekście wychowawczej wspólnoty, ważna jest też dla pijarów integracja szkoły ze środowiskiem lokalnym. Zmierza się więc do tego, by uczniowie i pracownicy szkoły włączali się w lokalne inicjatywy społeczne i kościelne oraz by sami byli inicjatorami wartościowych przedsięwzięć. Jedną z ostatnich wytycznych przełożonych Zakonu Szkół Pobożnych brzmi: „Otworzyć nasze szkoły na społeczność lokalną poprzez działalność kulturalną, kluby sportowe i programy służące rozwojowi wspólnotowości”²⁰.

Pijarzy obradujący na ostatniej kapitule generalnej zakonu stwierdzili: „Sprecyzowana i kompletna oferta szkoły pijarskiej wyróżnia się jakością i na niej wspiera

¹⁷ *Docere audeo (Chętnie ucze)...*, s. 32.

¹⁸ *Szkoła pijarska w Polsce. Idearium Szkół Polskiej Prowincji Zakonu Pijarów...*, s. 22.

¹⁹ *Przyobleczeni na nowo w Chrystusa...*, s. 36.

²⁰ *Docere audeo (Chętnie ucze)...*, s. 127.

swą dalszą działalność. Oto pewne przykłady: podnoszenie przez nauczycieli i wychowawców kwalifikacji zawodowych; rzetelne przygotowanie nauczycieli pod względem merytorycznym i metodycznym; ukierunkowanie wysiłków pracowników szkoły na jak najbardziej użyteczne kształcenie; kształtowanie w wychowankach postawy szacunku dla pracy i zdobywania wiedzy oraz stawianie im wymagań odpowiednich do ich możliwości; tworzenie wspólnoty osób, które poszukują Prawdy w oparciu o różne dziedziny poznania, stosownie do wieku poznających i stanu badań w danej dziedzinie²¹. Wymienione tu elementy obecne są w założeniach niemal każdej współczesnej szkoły, ich realizacja pozostawia jednak często wiele do życzenia, zwłaszcza w przepełnionych szkołach państwowych. Kolegia pijarskie wyróżnia wzmożone zaangażowanie na rzecz wcielania rzeczonych postulatów w życie. Nie dziwi więc fakt, że od kilkunastu lat obserwować możemy w naszym kraju rozwój szkół pijarskich różnych szczebli, które zyskują coraz większe uznanie polskiej opinii społecznej, głównie w kręgach rodziców i organizatorów oświaty.

STAN ILOŚCIOWY PIJARSKIEGO DZIEŁA EDUKACYJNEGO W POLSCE

Jak zaznaczono we wstępie, pijarzy pojawili się na ziemiach polskich już w XVII wieku, organizując edukację elementarną przy swych kolegiach zakonnych, zakładanych kolejno w Warszawie, Podolińcu na Spiszu, Rzeszowie, Krakowie i innych

polских miastach. Wiek XVIII to czas, w którym Zakon Szkół Pobożnych zapisał jedną z najchlubniejszych kart w dziejach polskiej edukacji, a to za sprawą Stanisława Konarskiego, wychowanka szkoły pijarskiej, który sam zasilił szeregi zakonu, twórcy prestiżowego Collegium Nobilium w Warszawie, wybitnego reformatora oświaty. Swą pedagogiczną pracą Stanisław Konarski położył podwaliny pod wielkie dzieło Komisji Edukacji Narodowej. Późniejszy czas zaborów spowodował kasatę wielu kolegiów pijarskich na ziemiach Rzeczypospolitej, a II wojna światowa zniweczyła zapoczątkowane w dwudziestoleciu międzywojennym odrodzenie dzieła wychowawczego zakonu. Po roku 1945 pijarzy podjęli na nowo pracę pedagogiczną i duszpasterską w Polsce, wznawiając w pierwszej kolejności działalność szkoły krakowskiej, która od tej pory funkcjonuje do dnia dzisiejszego (do roku 1989 w zastępczej siedzibie, na skutek zawłaszczenia budynku szkoły przez władze Polski Ludowej). W kolejnych latach pijarzy stopniowo uruchamiali kolejne placówki - w Cieplicach Śląskich i w podkrakowskim Hebdowie, wracali też do miast, w których byli obecni w przeszłości. Tak oto w 1974 r. powrócili do Rzeszowa, a sześć lat później do Warszawy, jednak bez możliwości prowadzenia działalności oświatowej²². Możliwość taka pojawiła się dopiero w latach 90-tych minionego stulecia wraz z przemianami ustrojowymi, jakie zaszły w Polsce.

Obecnie Zakon Szkół Pobożnych prowadzi swoje szkoły w 6 polskich miastach²³:

²¹ Tamże, s. 36.

²² M. Ausz, *Dzieło św. Józefa Kalasancjusza w Polsce. Szkic [w:] Św. Józef Kalasancjusz 1557-1648. Życie oddane wychowaniu. Jubileusz 450. rocznicy urodzin Założyciela pijarów*, materiały pokonferencyjne (nie podano redaktora), Polska Prowincja Zakonu Pijarów, Kraków 2008, s. 90.

²³ Stan na rok szkolny 2012/13 wg danych Kurii Prowincjalnej Polskiej Prowincji Zakonu Pijarów w Krakowie.

- w Krakowie – gimnazjum i liceum (z ponad stuletnią tradycją),
- w Warszawie – szkołę podstawową i gimnazjum,
- w Łowiczu – szkołę podstawową, gimnazjum i liceum,
- w Elblągu – szkołę podstawową, gimnazjum i liceum,
- w Poznaniu – szkołę podstawową, gimnazjum i liceum,
- w Katowicach – szkołę podstawową i gimnazjum (planowane uruchomienie liceum).

W tych 15 szkołach (5 szkołach podstawowych, 6 szkołach gimnazjalnych oraz w 4 liceach ogólnokształcących) naukę pobiera łącznie niemal trzy tysiące uczniów. Szczegółowa charakterystyka ilościowa placówek pijarskich w Polsce i ich wychowanków zaprezentowana została w poniższej tabeli nr 1.

O tym, jak na przestrzeni ostatnich lat wzrasta zainteresowanie edukacją w szko-

łach prowadzonych przez Zakon Szkół Pobożnych świadczy wzrastająca systematycznie ilość uczniów tych placówek. Stan ten przedstawia poniższa tabela nr 2.

Osobną i mniej liczną grupę placówek stanowią szkoły prowadzone przez żeńską gałąź zakonu - Zgromadzenie Sióstr Szkół Pobożnych, które swą działalność w naszym kraju rozwija dopiero od 1990 r. Siostry pijarki organizują dziś edukację w 5 szkołach: w Krakowie (w dwóch podstawówkach i w gimnazjum) oraz w Rzeszowie (w szkole podstawowej i w szkole gimnazjalnej). W placówkach swych pijarki uczą ponad pół tysiąca dzieci i młodzieży, przygotowując się do uruchomienia kolejnych oddziałów²⁴.

Podobnie, jak przed wiekami polscy magnaci i władcy zabiegali o nowe fundacje Zakonu Szkół Pobożnych, tak i dziś zdarza się, że władze kościelne i lokalne władze samorządowe zwracają się do zakonu z prośbą o przejęcie i poprowadzenie szkół na danym terenie. Taka sytuacja miała miejsce w roku

Tabela nr 1 Szkoły prowadzone przez ojców pijarów wraz z liczbą uczniów - stan na 30 września 2012 r

Szczebel szkoły Miejscowość	Podstawowa		Gimnazjum		Liceum		Razem
	Chłopcy	Dziewczęta	Chłopcy	Dziewczęta	Chłopcy	Dziewczęta	
Elbląg	64	61	66	64	19	10	284
	125		130		29		
Warszawa	136	147	62	65			410
	283		127		---		
Łowicz	81	90	92	76	57	100	496
	171		168		157		
Kraków			212	205	159	189	765
	---		417		348		
Poznań	191	168	108	120	86	82	755
	359		228		168		
Katowice	88	76	31	26			221
	164		57		----		
Razem	560	542	571	556	321	381	1452/1479
Razem	1102		1127		702		2931

Źródło: Dokumenty statystyczne Kurii Prowincjalnej Polskiej Prowincji Zakonu Pijarów w Krakowie

²⁴ Stan na rok szkolny 2012/13 wg danych Delegatury Polskiej Instytutu Córek Maryi Sióstr Szkół Pobożnych w Krakowie.

Tabela 2 Ilość uczniów w szkołach prowadzonych przez Zakon Szkół Pobożnych w Polsce

Rok kalendarzowy	Szkoła podstawowa	Gimnazjum	Liceum	Razem
2004	353	496	443	1292
2005	621	606	418	1645
2006	724	712	547	1983
2007	776	832	655	2263
2008	781	860	720	2361
2009	855	886	657	2398
2010	976	972	679	2627
2011	1051	1050	696	2797
2012	1102	1127	702	2931

Źródło: Dokumenty statystyczne Kurii Prowincjalnej Polskiej Prowincji Zakonu Pijarów w Krakowie

2004 w Elblągu, gdzie miejscowy biskup zaproponował pijarom przejęcie działającej już szkoły katolickiej; rok później pijarzy otworzyli szkołę w Poznaniu, odpowiadając na zaproszenie grupy rodziców, wsparte stanowiskiem władz miasta. Rolę dawnych magnatów przejmują obecnie także sponsorzy (osoby fizyczne i podmioty prawne), którzy wspierają działającą od 1998 r. Fundację Oświatową im. ks. Stanisława Konarskiego. Szkoła podstawowa i gimnazjum (a wkrótce także liceum) w Katowicach zawdzięcza swe istnienie inicjatywie prywatnej firmy deweloperskiej, tworzącej w stolicy Górnego Śląska nowe osiedle mieszkalne – deweloperzy, z myślą o małych mieszkańcach budowanych bloków, zaproponowali pijarom założenie w tym miejscu nowej placówki. Wsparcie darczyńców i formalna pomoc ze strony lokalnych samorządów sprawia, że większość kolegów pijarskich działa dziś – tak jak chciał tego Józef Kalasancjusz – na zasadzie bezpłatnych szkół publicznych. Część placówek to szkoły prywatne, w których zakon uruchamia jednak różnorakie programy stypendialne tak, by czynić swe szkoły dostępnymi dla wszystkich. Owo kalasantyńskie *dla wszystkich* zyskuje dziś jeszcze jeden wymiar - szkoły prowadzone w Polsce przez ojców pijarów i siostry pijarki są placówkami koedukacyjnymi. W nowoczesnie wyposażonych szkołach zakonnicy i pracownicy

świeccy starają się – na miarę dzisiejszych ograniczeń i możliwości - kontynuować dzieło wychowawcze zapoczątkowane w XVII w. przez odważnego kapłana z Hiszpanii, Józefa Kalasancjusza. Zawołanie założyciela *Pobożność i nauka* pozostaje mottem dla współczesnych pedagogicznych działań zakonu.

STRESZCZENIE

Wychowanie i nauczanie traktują pijarzy jako swoje pierwszorzędne posłannictwo, wyróżniające ich na tle innych zakonów i zgromadzeń zakonnych. W realizacji tego posłannictwa zakładają chrześcijańską wizję człowieka, co pozwala na pełne uchwycenie sensu ludzkiej egzystencji. Charyzmat Zakonu Szkół Pobożnych, mający swe korzenie w XVII wieku, zdaje się być trafną odpowiedzią na edukacyjne wyzwania współczesności. Artykuł przedstawia podstawowe założenia pijarskiego systemu pedagogicznego, ukazując aktualność i ponadczasowość myśli wychowawczej założyciela zakonu, św. Józefa Kalasancjusza. Zaprezentowane zostały główne elementy i zasady pedagogii pijarskiej: wychowanie integralne, troska o formację religijną i wysoki poziom kształcenia uczniów i nauczycieli, organizacja szkoły jako wspólnoty wychowanków, rodziców, pedagogów i współpracowników. Wychowanie rozumieją pijarzy jako uczestniczenie w proce-

sie personalizacji wychowanka, polegające na wejściu z nim w głęboką i wymagającą relację. W końcowej części artykułu ukazany został ilościowy rozwój szkolnictwa pijarskiego w Polsce w ostatnich latach. Proponowane przez pijarów oddziaływania dydaktyczno-wychowawcze spotykają się w naszym kraju z coraz większym uznaniem i zainteresowaniem rodziców, nauczycieli oraz organizatorów oświaty.

SUMMARY

Contemporary dimension of pedagogy Piarist. Polish experience

Education and teaching Piarists treat as their primary mission, distinguishing them against other religious orders and religious congregations. In carrying out this mission involve the Christian vision of man, which allows you to capture the full meaning of human existence. The charism of the Order of the Pious Schools, with its roots in the seventeenth century, seems to be an apt response to the challenges of contemporary educational. The article presents the basic assumptions Piarist pedagogical system, showing the relevance and timelessness of the educational ideas of the founder of the Order, St. Joseph Calasanz. We presented the main elements and principles of pedagogy Piarist: integrated education, care for the religious formation and a high level of education of students and teachers, the organization of the school as a community of pupils, parents, teachers and co-workers. Piarists understand education as a participation in the process of personalization ward, involving the input of a deep and challenging relationship. Calasanz call piety and learning is the motto for today's educational activities of the Order. In the final part of the article included statistics on the state of colleges Piarist in Poland. Educational activities of the Order come together

in our country with increasing recognition and attention of parents, teachers and organizers of education.

BIBLIOGRAFIA

Źródła

Docere audeo (Chętnie uczyć), Dokument 46. Kapituły Generalnej Zakonu Szkół Pobożnych, Polska Prowincja Zakonu Pijarów, Kraków 2010.

Dokumenty św. Józefa Kalasancjusza, opracowanie S. Lopez, tłumaczenie J. Masłoń, Polska Prowincja Zakonu Pijarów, Kraków 2007.

Posłannictwo pijarskie. Ewangelizować wychowując w stylu kalasantyńskim, Dokument 44. Kapituły Generalnej Zakonu Ojców Pijarów, Polska Prowincja Zakonu Pijarów, Kraków 2001.

Program formacji kalasantyńskiej nauczycieli w szkołach pijarskich, Polska Prowincja Zakonu Pijarów, Kraków 2007.

Przyobleczeni na nowo w Chrystusa, Dokument 45. Kapituły Generalnej Zakonu Szkół Pobożnych, Polska Prowincja Zakonu Pijarów, Kraków 2004.

Szkoła pijarska w Polsce. Idearium Szkół Polskiej Prowincji Zakonu Pijarów, Polska Prowincja Zakonu Pijarów, Kraków 2005.

Opracowania

Ausz M., *Dzieło św. Józefa Kalasancjusza w Polsce. Szkic* [w:] *Św. Józef Kalasancjusz 1557-1648. Życie oddane wychowaniu. Jubileusz 450. rocznicy urodzin Założyciela pijarów*, materiały pokonferencyjne (nie podano redaktora), Polska Prowincja Zakonu Pijarów, Kraków 2008.

Grzywacz E., *Pietas et Litterae w życiu i wychowaniu* [w:] *Szkolnictwo pijarskie w czasach minionych a współczesne problemy edukacji historycznej*, t. I (nie podano redaktora), Wydawnictwo „eSpe”, Kraków-Lublin 2010.

Miró J. A., *Doświadczenie chrześcijańskie i duchowość kalasantyńska*, Polska Prowincja Zakonu Pijarów, Kraków 2003.